Översta Steget

Hållbar Utveckling Skåne

Miljoner att spara på att förebygga avfall

Hållbar Utveckling Skåne har i flera projekt framgångsrikt hjälpt kommuner att minska avfallet i sina verksamheter, under arbetsnamnet Översta steget. Genom att förebygga avfall sparar man inte bara pengar, åtgärderna minskar också belastningen på miljö och klimat och kan dessutom bidra till en bättre arbetsmiljö för de anställda.

Vi arbetar efter en metod att förebygga avfall som branschorganisationen Avfall Sverige har tagit fram. Metoden har testats och använts i flera olika konkreta projekt där kommunala skolor har lyckats halvera sitt matsvinn, äldreboenden har minskat sina blöjkostnader med en fjärdedel och kommunala IT-avdelningar har minskat IT-avfallet. Metoden fungerar dessutom på alla sorters avfall. Att förebygga plastavfall genom att byta ut engångsartiklar i plast inom äldre- och barnomsorg mot flergångsartiklar kan spara miljontals kronor för en stor kommun.

Varför heter det Översta Steget?

Namnet Översta steget syftar på det översta steget i den avfallshierarki och avfallstrappa som är gemensam för hela EU. Avfall ska i första hand förebyggas, i andra hand återanvändas, i tredje hand materialåtervinnas, i fjärde hand energiåtervinnas och i sista hand, när inget annat är lämpligt, deponeras.

Vi ska alltså arbeta för att avfall överhuvudtaget inte uppstår, eftersom vi då slipper lägga pengar, tid och arbetskraft på att hantera det.

Varför ska man förebygga avfall?

Det finns många skäl att förebygga avfall. Det bästa, billigaste och mest miljövänliga avfallet är det som aldrig uppstår. Branschorganisationen Avfall Sveriges vision är till och med att det inte finns något avfall.

Material kostar pengar att köpa in och avfall kostar pengar att ta hand om. Särskilt onödigt är det om det uppstått på grund av felbeställningar eller dåliga rutiner. Då har pengarna i princip kastats direkt i soptunnan. För varje pryl du inte införskaffar så tar du bort både miljöpåverkan från tillverkningen av prylen och kostnaden för att köpa in den, plus allt arbete med att beställa, transportera och lagra prylen. Att ta hand om avfallet kostar också miljö, arbete och pengar.

Om du och din organisation börjar arbeta aktivt med att förebygga avfall har ni mycket att vinna. Det finns verksamheter som halverat sitt avfall när de börjat arbeta avfallsförebyggande, vilket i sin tur kan spara miljontals kronor som tidigare använts till att köpa in produkter i onödan och hantera helt onödigt avfall.

Så förebygger du avfall, steg för steg

Vad finns det i soptunnan och vilket avfall skulle ni vilja börja med att minska? Välj ut en speciell produkt eller en speciell sorts avfall som ni vill arbeta med. Då blir arbetet konkret och det går att få mätbara effekter. Ställ frågor om det material eller avfall som ni har valt – varför använder vi det, vilka kan påverka hur mycket avfall det blir, varför uppkommer avfallet? Ha en gemensam workshop där ni kommer överens om en verklighetsbeskrivning, som ni sen kan använda för att hitta åtgärder för att minska avfallet. När man väl har hittat grundorsakerna till varför avfallet uppkommer så är det oftast lätt att hitta åtgärder. Åtgärderna sammanställs i en handlingsplan. Glöm inte att fundera ut hur ni ska mäta om avfallet eller produktanvändningen minskar!

Vill du veta mer? Hela metoden finns beskriven i en handbok som kan beställas från Avfall Sverige.

Sex konkreta tips som hjälper dig att lyckas:

Att arbeta avfallsförebyggande behöver varken vara svårt eller ta mycket tid. Det handlar bara om att skaffa sig nya rutiner och införliva dem i organisationen. För att lyckas är det bra att tänka på några saker.

1. SÄKERSTÄLL LEDARSKAP

Se till att ledningen för verksamheten står bakom och engagerar sig i arbetet med att förebygga avfall. Det blir svårt att lyckas annars.

2. IMPLEMENTERA RUTIN FÖR MÄTNING

Se till att det är tydligt för alla inblandade hur ni ska följa upp ert arbete. Öva på att göra mätningar och beräkningar. Tänk på att det finns olika sätt att mäta. Ska ni mäta avfallet eller mängden inköpt material?

3. IDENTIFIERA BASNIVÅN

Identifiera basnivån för er materialanvändning eller för avfallet. Hur mycket är det i dag?

4. INVOLVERA OCH INSPIRERA

Involvera alla medarbetare på något sätt. Det är de som är i verksamheten som vet bäst varför det uppstår avfall och vad man kan göra för att minska det.

5. TA VARA PÅ ANDRAS IDÉER OCH ERFARENHETER

Ni måste inte komma på allting själva. Det finns en hel del exempel på åtgärder som andra har genomfört och som ni kan kopiera. Här är några användbara länkar till andra som lyckats med sitt avfallsförebyggande arbete: Hattstugans förskola i Svedala, SmartMat Helsingborg, Göteborgs stads arbete för förebyggande av avfall, Uppsala kommuns arbete för minskad användning av plast, Länsstyrelsen Jönköping – en sammanställning av förebyggande av avfall i kommunal verksamhet samt en inspirationsfilm om avfallsförebyggande arbete från Marla Miljödialog.

Livsmedelsverket har tagit fram en handbok för minskat matsvinn med Göteborgsmodellen som underlag som du hittar på den här länken.

6. HÅLL ÅNGAN UPPE!

Tänk på att informera om hur det går med arbetet. Kommunicera resultaten och fira framgångarna. Fortsätt att identifiera anledningar till varför det uppstår avfall och ta vara på idéer som leder till ytterligare förbättringar.

Kommuner som gått före uppför avfallstrappan

En kommun har mycket att vinna på att arbeta med att förebygga avfall. Att minska avfallet är inte bara en viktig miljöfråga, kommunen kan även spara mycket pengar och få motiverade och engagerade medarbetare på köpet.

Inspireras av tidigare projekt som syftat till att förebygga avfall – det översta steget i avfallstrappan!

En av de kommuner som kommit längst i Sverige med att förebygga avfall är **Göteborg**. De delar frikostigt med sig av sina erfarenheter på sin hemsida. De har bland annat arbetat med att minska antalet engångsartiklar av plast, exempelvis engångshaklappar och engångsförkläden. Genom att istället använda flergångsprodukter har inköpskostnaderna för engångsartiklar minskat kraftigt på stadens äldreboenden. Totalt sett handlar det om miljonbelopp!

Under 2016–2017 testades Avfall Sveriges metod för att förebygga avfall i tre olika kommunala organisationer: Nanny Palmkvistskolan i Helsingborg, Bysjöstrands äldreboende i Ockelbo och Ystadbostäder i Ystad. De två förstnämnda arbetade med matsvinn, den sistnämnda med kemikalier. På både Nanny Palmkvistskolan och Bysjöstrands äldreboende minskade matsvinnet med hälften. Ystadbostäder lyckades banta sin lista över kemikalier de använder från fem A4-sidor till en enda.

Under 2017–2018 drevs projektet Översta steget på initiativ av Länsstyrelsen Skåne och Hållbar Utveckling Skåne. Fyra kommunala verksamheter deltog. Förskolan Hattstugan i Svedala, äldreboendet Linegården i Lund och Ekenässkolan i Eslöv arbetade med matsvinn medan IT-avdelningen i Lomma jobbade med sitt IT-avfall. Hattstugan och Linegården minskade sitt matsvinn med 32 respektive 17 procent. Svinnet på Ekenässkolan tycktes istället öka, vilket troligen beror på att mätningarna på Ekenässkolan verkar ha varit olika noggrant utförda. På IT-avdelningen i Lomma fick de en bättre överblick över hur förbrukade IT-produkter hanteras i verksamheten.

Under 2019–2020 pågår projektet Översta steget – minskad användning av plast, med stöd av Naturvårdsverket och Länsstyrelsen Skåne. Tre kommunala verksamheter arbetar för att minska plastavfallet: Skolkök i Eslövs och Lunds kommun och ett äldreboende i Bjuv. Fokus är på engångsprodukter av olika slag samt förpackningar.

Det bästa och billigaste avfallet är det som aldrig uppstår

En skola lyckades halvera sitt matsvinn. En annan minskade sitt matsvinn med 32 procent. Hur mycket som kan sparas varierar alltså, men en sak är säker: det finns pengar att hämta genom att börja förebygga uppkomsten av avfall.

Göteborg lyckades minska matavfallet samt inköpen av engångsartiklar i plast och inkontinensprodukter med 140 000 kronor per år på ett av sina äldreboenden. Räknas det om till samtliga äldreboenden blir det en besparing på elva miljoner kronor.

Många åtgärder för att minska avfall kostar dessutom ingenting att genomföra. En förskola, även den i Göteborg, skippade skoskydden i plast och tejpade i stället en bit tejp på golvet för att markera skogränsen för föräldrar och andra besökare. Tillsammans med ytterligare ett antal åtgärder minskade detta inköpskostnaderna på förskolan med 30 000 kronor per år och avfallskostnaderna med 4000 kronor per år. Skulle alla kommunala förskolor i Göteborg genomföra den superenkla åtgärden sparas åtta miljoner kronor om året!

Grafiken nedan visar en beräknad uppskalning av resultaten från pilotprojektet Det avfallssnåla äldreboendet på Sekelbo, till Göteborgs Stads dåvarande 57 äldreboenden (idag finns 53 äldreboenden).

Källa: Förebygg avfall på äldreboendet – vägledning. Kretslopp och vatten 2016.

Tre röster om Översta Steget

Att arbeta med Översta steget var spännande. Metoden fungerade väldigt bra och skapade intressanta och dynamiska diskussioner inom gruppen. Vi som IT-avdelning kan faktiskt bidra till en bättre miljö, en insikt som är viktig. För oss resulterade det bland annat i en ny certifieringsprocess avseende val av ny hårdvara i kommunen, med större fokus på miljövariabler.

Patrik Flensburg
IT- och Servicechef,
Lomma Kommun

Jag skulle absolut råda alla att ta chansen att gå med i Översta steget om dom fick den! Det var tidskrävande initialt, men när man har kommit in i arbetet så sparar man tid genom att bara tillaga mat som faktiskt går åt! Efter några veckor så blev det faktiskt lätt.

Gertie Jönsson
Kock i Svedala
kommun

Översta steget har lett till en förbättrad arbetsmiljö med en mindre mängd tungt restavfall som ska transporteras och minskad lukt. Vi har bytt ut engångsdisktrasorna mot tvättbara flergångstrasor, slutat att beställa engångshaklappar och sugrör i plast samt köpt in flergångsförvaring till bland annat pålägg. Metoden har fungerat bra, den är överskådlig och tydlig.

Charlotta Nilsson
Undersköterska,
Bjuvs kommun

Övertygad?
– Så här får du andra i din verksamhet att nappa

Hur kan vi motivera vår organisation att börja arbeta med att förebygga avfall?
Här är några konkreta tips på vägen!

Använd mål som redan finns

Finns det interna mål för verksamheten som skulle kunna uppnås genom att minska avfallet? Finns det avfallsmål, miljömål eller ekonomiska mål att koppla arbetet till? Eller något formulerat om att vara en attraktiv arbetsgivare? Många arbetstagare vill arbeta i organisationer som jobbar aktivt med miljö och hållbarhet.

Använd en bred palett med argument

Det är inte bara en förbättrad miljö och ekonomi som är tunga argument för att börja arbeta avfallsförebyggande, utan även en bättre arbetsmiljö. När äldreboendet Sekelbo i Göteborg minskade matsvinnet med 23 procent och restavfallet med tio procent fick vaktmästaren och övrig personal samtidigt 13 kilo mindre sopor att bära ut varje dag. På ett år blir det 4,5 ton mindre sopor, vilket naturligtvis förbättrade arbetsmiljön avsevärt och dessutom fick äldreboendet lättare att rekrytera personal. Det är ju en utmaning för många äldreboenden och annan kommunal verksamhet. Bra!

Använd goda exempel

Inspireras av de som har lyckats minska sitt avfall eller sin materialanvändning.

Äldreboendet Kaptensgården i Hässleholm minskade blöjavfallet och därmed också kostnaderna för blöjinköp med cirka 25 procent, eller 40 000 kronor per år. Hur mycket skulle det bli om alla äldreboenden i alla kommuner gjorde samma sak? Eller om de gjorde som äldreboendet Linegården i Lund som minskade mängden kaffe som hälldes ut i vasken motsvarande cirka 16 000 kronor per år.

Gör arbetet konkret

Berätta vad det innebär mer konkret att förebygga avfall. Hur går det till? Här följer några punkter som är viktiga att tänka på.

- **Var noga med uppföljning och återkoppling,** det vill säga att regelbundet mäta och jämföra hur arbetet med att minska avfallsmängderna går.
- **Se över era beställnings- och lagringsrutiner.** Vem beställer och hur vet den personen vad som behövs och i vilka mängder? Och hur ser vi till att inga saker kan stå och bli gamla på lagret.
- **Tänk på att kommunikation och information är viktigt,** exempelvis att återkoppla till köket hur mycket ris som faktiskt går åt ute på olika vårdavdelningar. En enkel åtgärd som i vissa fall kan få stor effekt.
- **Glöm inte att utbilda personalen.** Nya sätt att arbeta kan kräva utbildning i mathantering eller utprovning av blöjor på äldre.
- **Standardisera inköpen.** Det är ett smart sätt att minska risken för att onödiga saker köps in och sedan kastas. Standardisera vilka produkter ni använder och se till att bara de köps in. Ystadbostäder hade en fem sidor lång lista över kemiska produkter. När de hade gått igenom och standardiserat den utifrån vilka produkter som fungerar bra blev det bara en sida kvar.

Vill du veta mer om Översta Steget?

Vill du ha mer information om Översta steget och hur din organisation kan arbeta med att förebygga avfall?

Hör av dig till:

Maria Larsson: 070-297 31 55
maria.larsson@miljodialog.se

Helena Thelander: 070-893 11 03
helena.thelander@hutskane.se